

چکیده:

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل رفتار تقاضای عمده ترین خریداران نفت خام ایران در کشورهای جهان سوم می باشد. فرضیه تحقیق عبارت است از اینکه تقاضای خارجی نفت خام در این قبیل کشورها، تابعی است از: قیمت نفت خام، سهم مصرف انرژی های جانشین نفت، تولید ناخالص داخلی، جمعیت و متغیرهای کمکی که نمایانگر شوک های نفتی باشد. تحقیق حاضر، با استفاده از روش کتابخانه ای انجام گرفته و مطالب آن در چهار فصل تنظیم شده است: در فصل اول، وضعیت خریداران نفت ایران از آغاز تا سال ۱۳۵۷ به طور مختصر مورد بررسی قرار می گیرد. فصل دوم، به بررسی سیاست های نفتی و تحولات ساختاری خریداران نفت ایران از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ اختصاص دارد. در فصل سوم، وضعیت انرژی عمده ترین خریداران جهان سوم نفت ایران بالاخص ترکیه و پاکستان مورد بحث قرار می گیرد. در این فصل، همچنین تاریخچه روابط نفتی ایران با کشورهای مزبور بررسی می شود. بالاخره در فصل چهارم، پس از معرفی انواع روش های مطالعاتی در مورد اقتصاد انرژی و ارائه چند مدل تحلیلی تقاضای نفت خام در جهان سوم، سعی شده است که مدل اقتصاد سنجی مناسبی با یک برآزش آماری خوب طراحی شود. یافته های حاصل از تحقیق نشان می دهد بررسی ساختاری خریداران نفت ایران از دوره امتیازات آغاز می شود. امتیاز داری نخستین امتیاز مربوط به نفت بود که نفت ایران را به صورت ارزان در اختیار نیروی دریایی انگلیس قرار داد که منجر به اعتراض مردم و ملی شدن نفت و نهایتاً "سقوط دولت وقت در سال ۱۳۳۲" شد. بعد از آن خریداران نفت ایران به صورت انحصار چندگانه خرید ظاهر شدند و نخستین کنسرسیوم نفتی را تشکیل دادند که متشکل از شرکت های بزرگ نفتی انگلیس، آمریکا، هلند و فرانسه بود که عواید نفتی را به صورت ۵۰-۵۰ در اختیار ایران قرار می دادند. طی ۲۰ سال اجرای این قرارداد، کلیه عملیات استخراج، پالایش، فروش، تعیین میزان استخراج و صادرات و حتی قیمت گذاری با کنسرسیوم بود. به طور کل، عمده ترین خریداران نفت ایران کشورهای اروپای غربی و آمریکا و شرکت های بزرگ نفتی بودند. سهم کشورهای جهان سوم بسیار اندک بوده است. دولت ایران نیز کنترل چندانی بر عملیات نفتی نداشت، همچنین رشد صنعت ایران براساس نیاز خارجی ها و نه بر اساس نیاز اقتصاد ایران و متناسب با آن صورت می گرفت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، فروش نفت به اسرائیل و آفریقای جنوبی قطع گردید و کشورهای اروپای غربی به خرید خود از ایران ادامه دادند. ژاپن عمده ترین خریدار آسیای ایران و آلمان غربی بزرگترین خریدار اروپایی نفت ایران یاقی ماندند و تمام کشورهای آسیایی روابط خود را با ایران حفظ کردند. عمده ترین خریداران نفت خام ایران از میان کشورهای آسیایی جهان سوم به ترتیب ترکیه، هندوستان و پاکستان می باشند. کشورهای جهان سوم، برای دستیابی به توسعه اقتصادی به مصرف انرژی بیشتر پرداخته اند ولی برای واردات انرژی با کمبود ارز خارجی مواجه می باشند.

در اغلب این کشورها بخش انرژی در اختیار شرکت های نفتی یا تحت نفوذ آن ها می باشد. با افزایش قیمت های نفت، انرژی تجدیدپذیر در برنامه های توسعه انرژی این کشورها مطرح شده است و سرمایه گذاری هایی در آن صورت گرفته است. با استفاده از تحلیل رگرسیون ، رفتار تقاضای نفت در کشورهای وارد کننده نفت خام مورد بررسی قرار می گیرد و پیش بینی تقاضای آتی، تفسیر رفتار سری زمانی و سیاست گذاری صورت می گیرد. تئوری اقتصادی در مورد استفاده در مدل تقاضای نفت خام ترکیه و پاکستان، تئوری تقاضا است. در پایان تحقیق، پیشنهادهایی در زمینه صدور نفت به کشورهای مختلف، بالاخص ترکیه و پاکستان ارائه شده است.

کلیدواژه: نفت، صنعت و تجارت، کشورهای در حال رشد، ترکیه، پاکستان